

Lausuntopyyntö hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Suomen Setlementtiliitto on huolestunut hallituksen esityksestä, joka poistaisi toimipaikkakohtaisten yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisvelvoitteen sekä kunnan velvoitteen laatia yhteiset yhdenvertaisuussuunnitelmat perhepäivähoidon ja kunnallisen avoimen varhaiskasvatustoiminnan toimijoille.

Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden merkitys varhaiskasvatuksessa

Yhdenvertaisuuslaki korostaa kaikkien ihmisten yhdenvertaista kohtelua ja syrjinnän ehkäisemistä. Varhaiskasvatuksessa toimipaikkakohtaiset yhdenvertaisuussuunnitelmat ovat olennainen osa tätä työtä, sillä ne mahdollistavat räätälöidyt toimenpiteet kunkin toimipaikan tarpeisiin. Ne myös varmistavat, että yhdenvertaisuuden edistäminen on jatkuvaa ja systemaattista.

Varhaiskasvatuksen arvopohjassa olennaisia ja kaiken perustana olevia arvoja ovat tasa-arvo ja yhdenvertaisuus: se, että kaikkia kohdellaan oikeudenmukaisesti ja samanarvoisesti. Koska rasismi läpäisee koko yhteiskunnan ja sen rakenteet, varhaiskasvatukseen ei ole rasismista ja syrjinnästä vapaa.

Perhepäivähoidon ja avoimen varhaiskasvatuksen kaltaisissa palveluissa, joissa työskennellään herkässä kehitysvaiheessa olevien lasten kanssa, on erityisen tärkeää, että yhdenvertaisuus on kaiken toiminnan ytimessä. Lisäksi varhaiskasvatuksessa on ainutlaatuinen mahdollisuus kohdata perheitä ja huoltajia ja sitä kautta edistää ja vaikuttaa yhdenvertaisemman yhteiskunnan toteutumiseen. Yhdenvertaisuussuunnitelmien avulla voidaan paremmin tunnistaa ja puuttua syrjintään sekä edistää kaikkien lasten oikeuksien toteutumista. Suunnitelmallisesti ja hyvin toteutettuna ne toimivat konkreettisina työkaluina ja tukevat palveluiden kehittämistä, johtamista, kasvatustyötä lasten ja perheiden kanssa sekä arjen osallisuutta.

Esityksen negatiiviset vaikutukset

Toteutuessaan esitys heikentää merkittävästi yhdenvertaisuuden edistämisen mekanismeja ja johtaa syrjinnän lisääntymiseen. Se myös siirtää vastuuta yhdenvertaisuuden edistämisestä pois niiltä tahoilta, joilla on parhaat edellytykset ja resurssit sen toteuttamiseen.

1.6.2023 tuli voimaan yhdenvertaisuuslaki uusine velvoitteineen. Siinä arvioitiin, että varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnittelulla olisi myönteisiä vaikutuksia lapsiin ja erityisesti heikoimmassa asemassa olevien lasten ja lapsiperheiden oikeuksien toteutumiseen. Muutoksen arvioitiin edistävän henkilökunnan mahdollisuuksia ottaa lasten tilanteet huomioon ja yhdenvertaisuussuunnittelun arvioitiin kiinnittävän henkilökunnan huomion aktiiviseen yhdenvertaisuuden edistämiseen ja toteuttamiseen. Vuosi on aivan liian lyhyt aika arvioida, millainen vaikutus yhdenvertaisuuslain 6 a §:llä on varhaiskasvatukseen ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen.

Vaikka lakimuutos edelleen velvoittaisi viranomaisia edistämään yhdenvertaisuutta, todellisuudessa tämä olisi vaikeampaa ilman toimipaikkakohtaisia suunnitelmia, jotka konkretisoivat yhdenvertaisuustyötä arjessa. Tämä tarkoittaa sitä, että erityisesti lasten ja perheiden sekä työntekijöiden kuuleminen ja osallisuus heikentyvät sekä vaikuttamismahdollisuudet pienenevät, kun toimipaikkakohtainen yhdenvertaisuussuunnitelma poistuisi. Lisäksi toimipaikkakohtaiset paikalliset erityisyydet ja mahdolliset haasteet jäisivät huomaamatta ja niihin puuttuminen vaikeutuisi.

Hallitus perustelee muutosta mm. sillä, että hallinnollinen työ keventyy ja aikaa säästyisi muuhun työhön, jossa henkilöstöresurssit ovat jo nyt tiukoilla. Tämä muutos tuskin ratkaisee varhaiskasvatuksessa olevaa henkilöstöresurssipulaa. Muutoksella saavutettavat tosiasialliset taloudelliset säästöt olisivat vähäisiä.

Yhdenvertaisuuslain 6 a §:n poistaminen on selkeästi ristiriidassa hallitusohjelman yhdenvertaisuuskirjausten kanssa, joissa luvataan mm. saavutettavuuden ja erilaisten yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Lisäksi yhdenvertaisuutta edistävän veloitteen poistaminen on ristiriidassa valtioneuvoston rasminvastaisen ja yhdenvertaisuutta edistävän toimenpideohjelman kanssa. Poistaminen on myös ristiriidassa kansallisen lapsistrategian toimeenpano-ohjelman kanssa, jonka tavoitteena on edistää lasten perusoikeuksia myös yhdenvertaisuuden osalta.

Hallituksen esittämät muutokset osoittavat, että varhaiskasvatukseen kohdistuu poukkoilevaa politiikkaa ja päätöksentekoa. Yhdenvertaisuustyön edellytysten heikentäminen ei ole lasten edun mukaista.

Yhdenvertaisuussuunnitelman vaikutukset ja mahdollisuudet

Yhdenvertaisuussuunnittelua tulisi pitää tilaisuutena arvioida ja kehittää varhaiskasvatuksen toimintaa yhdenvertaisuuden näkökulmasta – ei hallinnollisena taakkana tai kuluna. Toimipaikkakohtainen yhdenvertaisuussuunnitelma tarjoaa mahdollisuuden syventää ymmärrystä yhdenvertaisuudesta varhaiskasvatuksessa ja muuttaa hyvät ideat arkeen toimiviksi. Hyvin laadittu suunnitelma voi toimia työkaluna järjestelmällisessä ja tavoitteellisessa yhdenvertaisuustyössä, jota tarvitaan myös varhaiskasvatuksessa. Yhdenvertaisuussuunnitelma tukee, selkiyttää ja konkretisoi työtä, jota perusteiden mukaisesti tulee joka tapauksessa tehdä.

Yhdenvertaisuussuunnittelu on tehokas keino torjua syrjintää ja tunnistaa syrjiviä asenteita ja rakenteita. Veloitteen on arvioitu erityisesti tukevan heikoimmassa asemassa olevien lasten ja lapsiperheiden oikeuksia. Jos yhdenvertaisuuden edistäminen jää muutoksen myötä liian yleiselle tasolle, se ei aidosti tue yhdenvertaisuuden edistämistä ja syrjinnän torjumista. Tällä olisi kielteisiä vaikutuksia erityisesti heikoimmassa asemassa oleviin lapsiin ja lapsiperheiden oikeuksiin.

Hallituksen esityksessä todetaan: ”Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen on tarkoittanut hallinnollisia kustannuksia yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimiseen ja jalkauttamiseen sekä lasten ja huoltajien osallistamiseen kuluvan työajan myötä.” Tällä lauseella mitätöidään osallisuuden merkitys.

Erityisenä huolena Setlementtiliitossa pidetään sitä, minkälainen vaikutus esityksellä olisi haavoittuvammassa asemassa olevien lasten ja perheiden tilanteiden tunnistamiseen, puuttumiseen ja tukemiseen. Isona huolena on myös, minkälaisen viestin hallitus antaa yhdenvertaisuudesta ja sen toteutumisen merkityksestä. Kansalaisella – myös lapsella – täytyy olla oikeus olla osallisena itseään koskevilla asioilla, ikätasonsa mukaisesti. Osallisuus on yhdenvertaisuuden toteutumisen kulmakivi ja hallituksen esittämän muutoksen myötä tätä kiveä ollaan hajottamassa.

Varhaiskasvatuksessa on ainutkertainen mahdollisuus tarjota vaihtoehtoja tai tukevaa ajattelua perheiden ajatusmaailmoille. Varhaiskasvatuksessa ei kohdata vain lapsia vaan heidän huoltajiaan ja tällöin on mahdollisuus myös sitä kautta laajemmin lisätä ymmärrystä yhdenvertaisuudesta.

Yhdenvertaisuuden juurruttaminen yhteiskuntaan ei ole pikatie, eikä se ole helppo ja nopea prosessi. Yhdenvertaisuus ei ole teoria tai agenda – sen tulee olla kaiken toiminnan ja suunnittelun ytimessä myös poliittisessa päätöksenteossa.

Setlementtiliitto ymmärtää taloudelliset haasteet, mutta niitä ei tule paikata tavalla, joka vaarantaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen ja asettaa lapset eriarvoiseen asemaan niin keskenään kuin alueellisestikin. Vetoamme, että hallitus harkitsee uudelleen esityksen vaikutuksia ja säilyttää nykyiset yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisveloitteet ja arvioi pitkäjänteisemmin niiden vaikutuksia.

Heidi Multanen, Lapsi- ja nuorisotyön kehittämispäällikkö
Suomen Setlementtiliitto ry